

Маршицька Вікторія,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

лабораторії дошкільної освіти і виховання

Інституту проблем виховання НАПН України, м.Київ

ПЕРЕДУМОВИ ВИХОВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА ДО СОЦІАЛЬНОЇ ДІЙСНОСТІ В УМОВАХ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві зумовлена зміною соціокультурних умов формування особистості, суперечливим станом соціально-педагогічної теорії та практики. Сучасна ситуація нестабільності призвела до зміни усєї картини суспільного життя, до зміни форм соціального контролю, ролі соціальних інституцій та, власне, і самої соціалізації, у процесі якої індивід стає особистістю, набуваючи статусу самостійного соціального суб'єкта.

Аналіз соціально-педагогічних досліджень свідчить про зростаючий інтерес учених до проблеми ранньої соціалізації дітей. Так, проблема соціалізації особистості розглядалася з філософських, соціологічних, психологічних, культурологічних, педагогічних позицій. Наукова обґрунтованість дослідження обумовлена покладеними в її основу: методологічними підходами (системно-цілісним, особистісно-діяльнісним, культурологічним, компетентнісним); концепціями, присвяченими вивченню особливостей формування особистості дитини (І. Бех, Ш. Амонашвілі, К. Вентцель, Я. Коменський, Я. Корчак, А. Макаренко, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, В. Сухомлинський та ін.); науковими концептуальними підходами до організації суспільної дошкільної освіти (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, В. Кузь, С. Кузьменко, Т. Поніманська, К. Крутій); сучасними підходами щодо організації педагогічного процесу дошкільного навчального закладу (занурення дітей у різноманітні проблемні ситуації (А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Голованова, Т. Поніманська), виховні психологічні ситуації (І. Бех, В. Кузьменко); діалогічне спілкування (А. Арушанова, А. Богуш, Н. Гавриш, С. Кулачківська, С. Ладивір, І. Луценко, Т. Пироженко), інтегрованість подання дітям знань про суспільне довкілля

(Н. Гавриш), про світ людей (Т. Поніманська).

У більшості сучасних досліджень визнається перевага дошкільного закладу як інституту соціалізації, в якому створено умови для особистісного розвитку дитини, вправлення у соціальній поведінці, формування гнучкості, здатності пристосовуватися до оточення (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Ватутіна, Т. Жаровцева, О. Кононко, А. Колесник, Т. Поніманська, І. Печенко та ін.).

Соціалізація дитини – процес складний і тривалий. З одного боку, суспільство зацікавлене в тому, щоб дитина прийняла і засвоїла певну систему соціальних і моральних цінностей, ідеали, норми і правила поведінки, стала повноправним членом правової держави. З іншого боку, на формування особистості дитини впливають різноманітні стихійні, спонтанні процеси, що відбуваються в соціумі. Сукупний результат таких цілеспрямованих впливів не завжди передбачуваний і відповідає інтересам суспільства. Таким чином, соціалізація, базуючись на вихованні, у свою чергу виступає визначальним чинником розвитку особистості. Сутність процесу соціалізації залежить від процесу переходу соціальних норм у внутрішнє поле особистості. Виникає необхідність у розкритті реалізації особливостей та специфіки соціалізації дитини дошкільного віку.

Соціалізація передбачає розвиток індивідуального потенціалу особистості, що забезпечується освоєнням різних соціальних ролей, опосередкованих духовністю, культурою, наступністю поколінь. Розвиток особистості – безперервний і складний процес, побудований на багатогранній взаємодії різних факторів, як стихійних, так і послідовних, що йдуть від суспільства, соціального довкілля, соціальної дійності. Соціальна дійсність – це конкретні події у суспільстві, спільноті, товаристві (у дошкільному закладі, сім'ї тощо), факти, взаємовідносини в певний період життєдіяльності суспільства та окремих людей.

Соціалізація – безперервний і багатогранний процес, що триває протягом онтогенезу людини. На формування особистості певний вплив мають біологічні фактори, а також чинники фізичного оточення і загальнокультурні зразки поведінки в окремій соціальній групі. Однак, головними чинниками, що визначають процес формування особистості, безумовно, є груповий досвід і

суб'єктивний, особистісний досвід. Саме ці фактори повною мірою проявляються у процесі соціалізації особистості. Головна роль у забезпеченні сприятливої соціалізації дитини відводиться соціально-педагогічній діяльності дошкільного навчального закладу. Виникає потреба розглядати процес соціального виховання дітей у дошкільній установі як цілісний, безперервний процес соціалізації. Інформаційною основою соціального виховання є процес ознайомлення дітей із соціальною дійсністю, оскільки адекватність життєдіяльності людства сучасності залежить, насамперед, від рівня інформованості про дійсний стан навколишнього середовища та від готовності діяти належним чином з урахуванням наявної інформації.

Поняття успішної соціалізації пов'язане з такими поняттями як «виховання», «навчання», «освіта», «розвиток особистості». Процес соціалізації здійснюється за допомогою цілеспрямованого виховання і навчання дітей: при цьому соціалізація може протікати як стихійний (соціальна ситуація розвитку) або спеціально організований (педагогічна ситуація) процес. Виховання є процесом системного впливу, що має за мету накопичення дитиною громадсько-історичного досвіду, який забезпечує підготовку до активної життєдіяльності та суспільно-корисної праці.

Спеціально організований процес у дитячому навчальному закладі з ознайомлення дітей із соціальною дійсністю можна розглядати як один із компонентів соціального виховання, як одну з умов, необхідну для повноцінної соціалізації дитини, компонентів її життєдіяльності. Соціальний досвід дитини формується в процесі соціалізації і відбувається двома взаємопов'язаними шляхами: 1) стихійний шлях, оскільки індивід з перших років життя вибудовує власний стиль поведінки у суспільно-історичному світі; 2) оволодіння соціальним досвідом реалізується і як цілеспрямований нормативний спеціально організований суспільством процес, що відповідає соціально-економічній структурі, ідеології, культурі та меті виховання у даному суспільстві. Процес соціалізації дитини-дошкільника, за даними сучасних дослідників (О. Майер, О. Давидова та ін.), протікає найбільш повно за таких умов: сприятлива соціальна ситуація розвитку, посередництва дорослих, через досягнення взаємодії процесу

соціально-педагогічної діяльності ДНЗ та процесу соціалізації дитини в сім'ї; організація повноцінної діяльності і спілкування як провідних форм розвитку та взаємодії з навколишнім світом.

До основних умов забезпечення ефективності процесу соціалізації дошкільника можна віднести організацію взаємодії сім'ї та дитячого садка як процес взаємодії батьків, педагогів і дітей, що спрямований на ефективність процесу соціалізації за допомогою спеціально організованої, спільної діяльності і передбачає стиль співробітництва, партнерства.

Важливою умовою для повноцінної соціалізації дитини-дошкільника є залучення батьків до навчально-виховного процесу ДНЗ. На сьогодні освітній процес в ДНЗ несе в собі безліч функцій, з яких пріоритетною є соціальна. Соціальна функція передбачає залучення до процесу виховання всього соціального оточення дітей, психологічну підтримку, як дітям, так і батькам, компенсацію негативних впливів соціального середовища. Сім'я є важливим чинником у вихованні та розвитку дитини, у надбанні соціального досвіду.

Для активного засвоєння дошкільнятами цінностей, соціальних норм і правил в єдності когнітивного, емоційно-ціннісного і діяльнісно-практичного компонентів в їх життєдіяльності, необхідно направляти виховну роботу таким чином, щоб дитина відчувала себе впевненою, захищеною, щасливою, переконаною у тому, що її люблять, задовольняють її когнітивні потреби. Цілісність в осмисленні понять соціальної дійсності досягається завдяки широкому використанню літератури, музично-образотворчого матеріалу, а також власного творчого перетворення навколишньої дійсності. Враховуючи особливості віку, педагог визначає тематику дня і зміст роботи відповідно до загальної теми тижня. Для повноти розкриття змісту обраної теми важливо створювати протягом дня морально-етичні ситуації як перспективні умови для виникнення емоційно-ціннісного переживання дійсності. Значне місце в цьому контексті займає спільна діяльність дорослого і дитини щодо закріплення понять у різних формах. Крім того, створюються умови для власної самостійної діяльності дітей. Заняття проводяться у формі захоплюючих і пізнавальних ігор, тому що ігровий метод навчання сприяє створенню зацікавленої, невимушеної, психологічно адекватної

атмосфери відповідно до вікових особливостей дитини. Зміст навчання повинен виводити дитину за межі її безпосереднього особистісного досвіду в сферу людського досвіду, і, тим самим, давати дитині нову форму життя в суспільстві – взаємодію з узагальненими, загальнолюдськими знаннями. Дитині пропонується подумки стати учасником подій, дати оцінку вчинкам героїв, запропонувати і обґрунтувати свій варіант поведінки.

Для реалізації повноцінної і успішної соціалізації дитини необхідно, щоб побудова змісту соціального розвитку визначалася, з одного боку, всією сукупністю соціальних впливів світового рівня культури, її загальнолюдських цінностей, а з іншого – ставленням до цього самої дитини, актуалізацією власного «Я», розкриттям творчих потенціалів особистості. Головним критерієм соціального розвитку у цьому випадку виступає не лише ступінь засвоєння соціальних правил поведінки, адаптованості до світу лише на рівні пристосування, а й повнота самостійності, ініціативності, творчості особистості. У цьому питанні важливо, щоб в ДНЗ реалізовувалася модель, що забезпечує активну та успішну соціалізацію дошкільника в єдності когнітивного, емоційно-ціннісного і діяльнісно-практичного компонентів у процесі життєдіяльності дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виховуємо базові якості старшого дошкільника в умовах ДНЗ: метод. посіб. / Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр; за заг. ред. Н. Гавриш. – Харків: Друкарня Мадрид, 2015. – 220 с.
2. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія / А.М. Богуш, Л.О. Варяниця, Н.В. Гавриш, С.М. Курінна, І.П. Печенко; Наук. ред. А.М. Богуш; За заг. ред. Н.В. Гавриш. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 368 с
3. Дитина у сучасному соціопросторі: навчальний посібник /Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, К.В. Карасьова [та ін.]; за ред. Т.О. Піроженко. – К.– Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 272 с.
4. Поніманська Т.І. Дитина і соціум / Т.І. Поніманська // Дошкільне виховання. – 2004. – №8. – С. 4-6.
5. Поніманська Т.І. Люди і я. Світ дорослих як чинник соціалізації особистості дитини / Т.І. Поніманська // Дошкільне виховання. – 1999. – № 8. – С.14–15.
6. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ: монографія / Г. Беленька, С. Васильєва, Н. Гавриш, В. Маршицька, С. Нечай, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр; за заг. ред. О. Рейпольської. – Харків: Друкарня «Мадрид», 2015. – 330 с.